

Левченко В.В. Вплив художніх емоцій на особистісне ставлення до природи / В.В. Левченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наук. праць СНУ ім. В. Даля, №1(27). – 2012. – С. 104-111.

УДК 192.27

Левченко В.В.

ВПЛИВ ХУДОЖНІХ ЕМОЦІЙ НА ОСОБИСТІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

У статті розглядаються основні підходи до визначення особистісного ставлення до природи. Дослідження розкриває можливості розвитку особистісного ставлення до природи естетичними засобами. Розглянуто співвідношення між буттєвою та художньою емоцією та виявлені їхнє ставлення і вікові особливості. Встановлений взаємозв'язок між емоційними характеристиками середовища та поведінкою людини. Доведено значення естетичного досвіду у моделюванні людини до середовища. Джерел – 7.

Ключові слова: особистісне ставлення, сприйняття природи, художня емоція, середовище, естетичний досвід, естетичні об'єкти, моделювання відносин.

Постановка проблеми. Постійне загострення екологічних проблем потребує екологізації всього життя і свідомості сучасної людини. Зрозумілим стає зростання інтересу до світу природу, зокрема, взаємозв'язків людини та природи в контексті культури, де пріоритетним завданням стає дослідження оточуючого людину середовища в його універсальній, динамічній цілісності. У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема формування екологічної свідомості, яка характеризується новим типом відношення людини до природи, людини до людини і суспільства взагалі. Природньо, дослідження, пов'язані з проблемами екологічної свідомості, здійснюються в різних галузях сучасної науки (філософія, етика, психологія, педагогіка, соціальна екологія тощо).

Перегляд соціокультурних настанов, цінностей, відношень до природи приводить до екологізації естетичної свідомості, а естетичну діяльність стали розуміти як засіб регуляції відношень між людиною і природою. Природа усвідомлюється як естетична цінність, як необхідна складова процесу становлення духовного світу людини, її естетичних почуттів. Саме вона спонукає до розвитку емпатії, метафоричності мислення, збагачення

«сенсорного фонду» сприйняття і взагалі творчого потенціалу особистості. Сприйняття природи як естетичної цінності є необхідною умовою екологічного виховання, оскільки естетичне переживання трансформує екологічні знання в екологічні переконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відношень, в широкому сенсі, вважається найважливішою проблемою в сучасній психологічній науці. Зокрема, проблема відношення особистості до природи вперше зустрічається в працях А. Ф. Лазурського як сукупність суб'єктивних відношень особистості. В. Н. Мясіщев, розвиваючи ідеї Лазурського, розробив систему поглядів на природу відношень людини, їхню структуру, динаміку проявів. За його висловом, відношення людини являють «цілісну систему індивідуальних, вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності. Відносини людини багатогранні. Автор визначає три основні групи відносин: а) ставлення людини до людей; б) ставлення її до себе; в) ставлення до предметів зовнішнього світу [6, с. 36].

Серед різних відносин людини як специфічні виокремлюють її ставлення до природи. Дослідження цих відносин може мати різні підходи: з одного боку, визначення об'єктивних характеристик, що є важливим для наукового аналізу проблеми, з іншого – вивчення суб'єктивних характеристик, коли об'єктивний зв'язок природи і потреб особистості знаходить відображення в її внутрішньому світі. Особливу увагу останньому приділяють в своїх працях С.Д. Дерябо і В.А. Ясвін. Вчені вказують, що в основі суб'єктивного ставлення до природи покладено відображення в тих чи інших об'єктах і явищах потреб людини. Тому різні об'єкти природи визивають різні рівні зацікавленості ними.

Сучасні дослідження торкаються різних аспектів особистісного ставлення до природи: критерії та методи вивчення формування ставлення до природи (О.П. Сидельковський), вікові особливості особистісного ставлення до природи (Д.Ф. Петяєва, В.А. Ясвін), здатність впливати на розвиток особистості (Г.В. Шейніс, С.Д. Дерябо). За думкою Б.Ф. Ломова «суб'єктивні відношення особистості» є найбільш загальним поняттям, яке позначає такі характеристики особистості, як ціннісні орієнтації, симпатії, інтереси та низка інших, пов'язаних з потребами, мотивами і цілями, але не зводяться до них. Уявлення про онтогенез особистісного ставлення до природи висвітлені в працях В.А. Ясвіна. Автор досліджує вікові особливості особистісного ставлення до природи, підкреслює його гетерогенний характер [7, с. 19-28]. Одним з висновків дослідження є така закономірність: від дошкільного віку до юнацького підвищується значення емоційного компонента ставлення. Останній відображує естетико-етичні потреби щодо об'єктів природи та здатність взаємодії з ними на емоційному рівні. Це характерно і для дорослої людини. Разом з тим природа все частіше сприймається як об'єкт, тим самим

формуються відносини суб'єкт-об'єктного характеру, що встановлює дистанцію між людиною та природою.

Суб'єктивне ставлення до природи приводить до народження емоцій. Слід зауважити, що емоційні прояви особистості нерозривно пов'язані з рисами особистості, цінностями, світоглядом, які формуються в різних видах діяльності. Не останню роль в цьому відіграє художня діяльність, яка сприяє розвитку художніх емоцій. Найчастіше художні емоції досліджуються в галузі психології естетичного та художнього сприйняття (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Б. Мейлах, Л. Столович, П. Якобсон).

З'ясування співвідношення між буденними та художніми емоціями має для нас важливе значення, адже ми розглядаємо їх як чинники формування особистісного ставлення людини до природи. До того ж бачення людиною в процесі естетичного сприйняття мистецтва явищ природи, співчуття їй, роздуми про неї стає не тільки ціннісним орієнтиром у взаємодії із природою, але і сприяє духовному розвитку особистості. Мета статті полягає у вивченні впливу художніх емоцій на характер особистісного ставлення до природи.

Основні матеріали досліджень, обґрунтування отриманих наукових результатів. Порушення цілісності зв'язків часів, культур, традицій є всезагальною проблемою сучасності. Ж. Дерріда у роботі «Привиди Маркса» стверджував, що ми живимо у розірваній час, коли зв'язати кінцівки перерваної «низки» практично неможливо [3, с. 9]. Поява межі у взаєминах між людиною і природою – додатковий доказ цієї думки. Однак, як відомо, будь-яка межа не лише роз'єднує, але й поєднує. Відчуження від природи спонукає знаходити механізми зближення, а також результативні напрямки взаємодій між людиною та природою. Адже між екологічним неблагополуччям і особистісними якостями, такими як безвідповідальність, байдужість, низький рівень національної самосвідомості, існують складні зворотні зв'язки. Екологічна ситуація, обумовлена саме цими якостями, зараз веде до їхнього поглиблення.

Розв'язання означених проблем неможливо без використання того цінного, що було досягнуто у минулому: етнічної культури, екологічного досвіду, звичаї, підґрунтям яких були багатовікові відношення з навколишнім середовищем. Тому первинного значення у розвитку особистісного ставлення набуває процес сприйняття середовища, а саме його узнавання, впізнання. Дійсність завжди різноманітна і новітня для людини. Але для того щоб виділити це нове, потрібна пам'ять на старе, на тлі дізнавання якого нове привертає увагу. Тобто сприйняття завжди припускає інформаційну підготовленість людини, наявність у неї «деякого запасу знань», що становлять зафіксовану в пам'яті «модель зовнішнього світу». Дійсно, людина завжди намагається об'єднати в сприйнятті навіть випадково розкидані «дискретні точки». Але складнішою проблемою є розкриття почуттєвої інформації через

неоднозначність та неповторність сприйняття кожною людиною, адже ми не тільки тлумачимо по-різному, але по-різному й переживаємо [2]. До того ж спостереження засвідчують, що відсутність накопиченого досвіду психологічних випробувань, надбань емоційної пам'яті обмежує можливості в опануванні новими емоціями.

Тому одним з багатьох і найважливіших параметрів, якими визначають особистісні ставлення людини до природи, є емоційність, яка характеризує ставлення людини за шкалою «раціональне – емоційне». Так, у одних людей переважають емоційні відносини, які слабо контролюються, у інших – емоції супроводжуються усвідомленням своїх відносин, високим рівнем самоконтролю.

Вагомою ознакою, що визначає рівень суб'єктивності ставлення людини до середовища, є відчуття себе або частиною природи, або лише спостерігачем ззовні. Така дефініція залежить як від параметрів реальної ситуації, так і психофізичних характеристик особистості. Цікаві дані визначились при порівнянні проявів емоційних переживань під час прочитання тексту художньої літератури з психофізіологічними корелятами емоційних переживань, викликаних суб'єктивними спогадами. Результати дозволили виявити, що в першому і другому випадку спостерігались підвищення вісцеральних показників прояву емоцій, зміна кольору шкіри, тонічне напруження м'язів. Треба зауважити таке: тривалість та сила суб'єктивних відчуттів у першому випадку значно більша, ніж у іншому, проте час відновлення показників прояву емоцій значно більший в іншому випадку.

Отже, можна припустити, що ми зіткнулися з особливими емоціями, які виникають під дією художніх творів. Різниця між реальним та художнім почуттям в тому, що останні самі по собі не приводять безпосередньо до дії. За думкою Л.С. Виготського, будь-який художній твір має за мету викликати певні, але не здатні безпосередньо виразитися дією емоції [2, с. 15]. Таким чином, саме «затримка» зовнішнього прояву є відмінним симптомом художньої емоції. При цьому повністю зберігається її надзвичайна сила, яка розряджається в образах фантазії. Про сутність емоційних проявів неперевірено висловив Дідро: «актор плаче справжніми сльозами, але сльози його течуть з мозку».

Звернення до літератури нагадує ще один приклад. А саме успіх повісті «Бідні люди», ще тоді нікому невідомого письменника Ф.М. Достоевського, був завдяки дуже важливому людському відкриттю про нове в людині. Повість про маленького, непомітного чиновника, який живе скудним життям. Але він в своєму саморозкритті виявляє найлюдяніше багатство, безмірну щедрість душі, що викликає не тільки співчуття, але й бажання прихилитися перед ним. Ця трагедія збуджує в нас афекти, протилежні за своїми властивостями, як одночасно піднімати та опускати вагу, одночасно збуджувати м'язи антагоністи [2]. Саме це і викликає «затримку» у зовнішньому прояві афектів, з яким ми

маємо справу в мистецтві. Отже, по-перше, світ цінностей репрезентує особливу сферу емоцій, по-друге, в цінностях наявні емоції, пов'язані з особовим сенсом.

Виникає припущення, чи можна за допомоги розвитку художніх емоцій особистості відновити роль суб'єкта та здолати об'єктивістський підхід пізнання до дійсності? Для з'ясування вищезначеного запитання треба в'яснити наявність існування безпосереднього естетичного зв'язку між природою та мистецтвом. Його присутність виявляється, з одного боку, в тому, що мистецтво може бути моделлю природи, з іншого – вони належать до єдиного класу естетичних об'єктів. Але естетичний об'єкт у середовищі цілком залежить від суб'єкта естетичного сприйняття. Природа, на відміну від мистецтва, не є органічною частиною художньої традиції, але вона вписується у певний культурний контекст.

Отже, саме від спостерігача залежить, чи стане середовище естетичним об'єктом. Дійсно, естетичним вважається об'єкт, який або має естетичні властивості, або є предметом естетичних досліджень. Згідно з визначенням Л. Витгенштейна, якщо твори мистецтва безперечно є естетичними об'єктами, то об'єкти природи стають естетичними залежно від засобу їхнього дослідження, тобто естетичний аспект об'єкта привноситься суб'єктом ззовні. Згідно з класифікацією Ю. Сепанма естетичні об'єкти розрізняються на слабкі та сильні. Перші повністю залежать від суб'єктивної оцінки. Саме до слабких належить мистецтво, в якому стрижнем є естетична цінність. До сильних естетичних об'єктів автор відносить природу, але підкреслює, що естетичне ставлення до природи можливе лише за умовою повної незалежності людини від природи, тобто коли матеріальні потреби людини задовільнені.

Особистісне ставлення до природи залежить від пасивності чи активності естетичного сприйняття природи. Формування останнього проходить крізь призму практики, знань, критики. Більшість вчених вказують на необхідність формування саме активного естетичного ставлення до природи, що є найвищим рівнем ставлення до неї. Основу ж естетичного сприйняття середовища як естетичного об'єкта створює естетичний досвід, який накопичується у мистецтві. Отже, емоційна реакція, по мірі нарощування досвіду трансформується в комплекс емоційних переживань, які становлять основу суб'єктивно оціночного ставлення. У складі з етичними, психологічними, соціологічними знаннями про природу цей досвід виходить на новий екологічний рівень сприйняття себе в природі та природи в собі. Варто зауважити, що вищезазначені процеси активізують діяльність щодо засвоєння норм людських взаємовідношень і тим забезпечують розвиток позиції людини в суб'єкт-суб'єктних відносинах.

Для сприйняття середовища найважливішим стає сплав прекрасного та етичного, що віддзеркалюється у понятті «екологічна краса» - розуміння

структури, функціональності, доцільності екологічної системи. Мистецтво історично виникає, відштовхуючись від життя, компенсує його обмеженість, заперечує байдужість людини до окремих його сторін. Але мистецтво постійно взаємодіє з життям, повертається до нього різними шляхами. Насамперед, мистецтво повертається до життя, впливаючи на почуття людини, що забезпечує його постійне відродження у духовному бутті особистості як процес духовного споживання. В романі О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін» пейзаж займає важливе місце. Але найчастіше пейзажні картини виникають там, де з'являється Тетяна. Наприклад, Тетяна йде до села, де ще не так давно жив Онегін – опис її почуттів замінюється описом природи (Был вечер. Небо меркло.); Тетяна розглядає будинок Онегіна, її емоції підкреслюються станом природи (Но поздно. Ветер стал холодный); від'їзд Тетяни до Москви супроводжується прощанням з природою (Она, как с давними друзьями, / С своими рощами, лугами / Еще беседовать спешит...). Бачимо, що пейзаж виступає знаком авторського співчуття, і через пейзаж автор виказує емоційне переживання й співпереживання. Художні емоції бумерангом спрямовують до читача, викликаючи подібні емоції.

Отже, художні емоції завжди мають позитивний емоційний тонус, тим самим мотивуючи діяльність. Тому, перш за все, треба визначити базове походження поняття «художні емоції». Виникнення художніх емоцій віддзеркалює специфічне чуттєво-емоційне ставлення людини до навколишньої дійсності, відбивають її прагнення до краси, гармонії, досконалості й виявляються в естетичній потребі, естетичних почуттях, естетичних переживаннях.

Проблема краси природи постає як філософська рефлексія над генезисом людських відчуттів, людської свідомості та самосвідомості. За певних умов «художні емоції можуть утворюватися подібно до уявлень» (Л.С. Виготський), а це значить, що інтелект здатний репродукувати такі емоції, які ніколи ще не випробовувала людина. Через художні емоції інтелект здатний підвести людину до глибокого самопізнання і самооцінок. Якщо буденні емоції можуть бути і позитивними, і негативними, то художні емоції можуть бути тільки позитивними. Л.С. Виготський називав художні емоції розумовими.

Таким чином, художні емоції, з одного боку, є соціально цінними емоціями, з іншого – їхні переживання призводять до естетичної насолоди. Мистецтво за допомоги художнього образу створює особливі художні емоції – співчуття художньому образу. В своїх працях Н.Б. Берхін підкреслює, що емоції-співчуття художньому образу відрізняються від буденних відчуттів низкою особливостей [1, с. 12]. В першу чергу, такі емоції є переживанням фіктивним. Крім того, художнє співчуття виступає як достатньо контрольована емоція, адже той, хто сприймає, весь час усвідомлює фіктивність свого співчуття. До важливих ознак художнього співчуття належать такі

характеристики: навмисність, довільність і керованість. Це емоція узагальнена, і тому в ній віддзеркалюються суспільно значущі цінності, тобто ті цінності, які художник, суспільство відносять до прогресивних. Виникнення художнього співчуття приводить до виникнення іншої важливої емоції – співчуття самому собі. Крім того, при взаємодії художньої і буденної емоції остання позбавляється певних, зайвих елементів, які в процесі художнього співчуття засуджуються, і збагачуються іншими, які схвалюються суспільством.

Саме цей процес визначений як «психологічне знаряддя» - засіб перетворення і вдосконалення духовної діяльності (Б. Спіноза). Не можна не погодитися з висловлюванням Н.Б. Берхаса, що «психологічне знаряддя» мистецтва опосередковує головний «ключовий» елемент акту регуляції поведінки, - вибір людиною серед різних цінностей, норм поведінки тих, які вона бере для власного користування і якими вона буде керуватися. Отже, мистецтво вносить до акту регуляції поведінки елементи керування і соціалізації.

Буттєве уявлення і художній образ мають не тільки різні властивості, вони різняться за своєю природою і походженням [1, с. 17]. Так, у дітей 6 років співчуття до художнього образу героя, яке виникає під час роботи з літературним твором, часто «зіскальзувало» до звичайної буттєвої емоції, ставало неконтрольованим. Згодом дитина зовсім втрачала задоволення від процесу створення твору. У молодших учнів такої закономірності не спостерігалось. Навпаки, упевнено розрізняють своє співчуття літературному герою від справжнього почуття засмучення. Таким чином, художня емоція не перетворюється на буттєву емоцію, яка не керується. Щодо старшого віку, дослідження показали: в процесі літературної творчості відбувається осмислення і перетворення дітьми своїх буттєвих інтимних переживань. Проте у підлітків найчастіше осмислюються і перетворюються прості переживання, які усвідомлювалися і до опрацювання твору. У юнаків в процесі творчості перебудовуються глибоко інтимні, під час не усвідомлювані, але найбільш значущі для розвитку особистості цінності. А перетворення своїх особистісних переживань стає мотивом їхньої літературно-творчої діяльності.

Вікова еволюція дитини визначає зміни у їхньому сприйнятті, яке відрізняється ступенем осмисленості художньої умовності художнього твору: наївно-реалістичне сприйняття (10-12 років); розуміння образного характеру відображення світу в літературі (13-14 років); осмислення (15-17 років) того, що письменник не тільки пізнає життя, але і оцінює його в світі естетичного ідеалу. Дослідження вікових особливостей художніх емоцій та їхньої спрямованості доводить, що акт взаємодії людини (дитини) з художнім твором не зводиться до його пізнання або оцінки, а безпосередньо спрямований на перетворення людиною своїх норм поведінки.

Разом з цим контакти з природними об'єктами як суб'єктами («ілюзорними партнерами спілкування» за М.С. Каганом) у підлітків можуть розширювати сферу, в якій відбувається засвоєння етичних норм [4, с. 98]. Світ природи виступає як «полігон», на якому осягаються моральні цінності, формуються етичні якості особи. Таким чином, стає очевидною роль природи, а саме взаємодія зі світом природи в процесі їхнього особистісного розвитку. Сенси, закріплені в бутті (Г.Г. Шпет), їхній пошук, а тим більше породження сенсу особистого існування вимагає виходу за межі власного життя. Іноді це вихід за межі індивідуального буття: «любіть своє буття більше самих себе» (О. Мандельштам).

Тому доцільним буде звернути увагу на дослідження, спрямовані на визначення емоційних характеристик середовища і встановлення їхніх зв'язків з поведінкою людини. Зокрема, Рапопорт і Кантор аналізували емоційні реакції людей на архітектурне середовище, що легло в основу рекомендацій з просторового дизайну. Інший підхід запропонували Мехрабіан та Рассел, в межах якого відношення людини і середовища розгортаються за схемою. А саме інформація, яку отримує індивід в різних обставинах, поряд з «типовими емоціями, характерними для особистості», визиває початкові емоційні реакції, які набувають форми подразнення, задоволення або домінування – підкорення. Ці три види реакції слугують проміжним ланцюгом при утворенні позитивної (привабливість) або негативної (відштовхування) поведінкової реакції на зовнішнє середовище. А отже, будь-яке неприємне зовнішнє середовище, що визиває відчуття пригніченості, людина сприймає як дискомфортне, і буде уникати його у майбутньому. І навпаки, середовище, яке визиває відчуття спокійного задоволення, викликає стан домінування, контролю над ним, сприймається як комфортне та привабливе.

Дослідження такого характеру широко використовуються фахівцями з дизайну простору. Однак такі теорії аналізують лише певні типи взаємовідношень середовища і поведінки, залишаючи багато поведінкових реакцій поза уваги. Сприйняття природи може відбуватися поза екологічного контексту, в цьому випадку об'єкт сприймається як унікальний. Він може бути прекрасним і потворним, гротескним, але ніколи не залишає байдужим. До таких об'єктів належать рідкісні рослини, тварини, мінерали, які співвідносяться з певним естетичним ідеалом. Інший приклад сприйняття природи характерний для фотографії, де суб'єктивний погляд на природу як на витвір мистецтва підкреслюється рамкою, ракурсом, відбором матеріалу. Треба розрізняти естетичні емоції, які викликає прекрасний пейзаж заходу від художніх емоцій, які виникають під час сприйняття картини або фотографії цього пейзажу. Отже, такий «ландшафтний» тип сприйняття створює так звані «еталони сприйняття», які налаштовують спостерігача на певні відчуття, емоції та очікування від зустрічі з естетичним об'єктом.

Найбільш цікавий інтерес визиває тип сприйняття, за якого задіяні усі органи чуттів. Природа представляється низкою подій, які повторюють моделі людського існування (метафоричне сприйняття зміни часу року, заходу і сходу, цвітіння і ув'ядання). Таким чином, заданість людиною параметрів наближає природу до витвору культури. Треба зауважити, що всі способи сприйняття природи відрізняються незацікавленістю, безкорисністю концептуальним дистанціюванням від свого об'єкта, що наближує естетичне ставлення до природи і мистецтва.

Висновки. Художні емоції розвиваються нерівномірно і залежать не від буденної практики, а від повноцінності досвіду художньої діяльності. Спостереження засвідчують, що у дошкільному, підлітковому віці художні емоції мають нестійкий характер і легко опускаються до буденних емоцій, втрачаючи свою фіктивність. Розвиток художніх емоцій сприяє розширенню сфери засвоєння етичних норм, цінностей, формує моральні якості особистості, відповідальність за свої вчинки. Художні емоції підвищують інтенсивність особистісного ставлення до природи, а їхній позитивний характер мотивує до взаємодії з природою. Розвиток художніх емоцій особистості відновлює роль суб'єкта та долає об'єктивістський підхід пізнання до дійсності. Природа нескінченна для сприйняття естетичних об'єктів. Природа як джерело естетичного досвіду історично виникла раніше мистецтва, проте мистецтво як культурний інститут моделює ставлення людини до середовища.

Література

1. Берхін Н. Б. Специфіка мистецтва (психологічний аспект) / Н. Б. Берхін М. : - Наука, 1984. – 218 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский [Под ред. М. Т. Ярошевского]. – М. : Педагогика, 1987. – 530 с.
3. Гуменюк Т. К. Поняття «цілісності» у рефлексії постмодернізму (життя тексту після смерті автора) / Т. К. Гуменюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. Наук. праць. Випуск ХІХ. – К. : Міленіум, 2007. – С. 9.
4. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган– М. : Наука, 1988. – 247 с.
5. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов – М. : Наука, 1984. – 312 с.
6. Мясичев В. Н. Структура личности. Тексты / В. Н. Мясичев– М. : Наука, 1982. – 336 с.
7. Ясвин В. А. Особенности личностного отношения к природе в подростковом и юношеском возрасте / В. А. Ясвин // Вопросы психологи. – 1995. – № 4. – С. 19 – 28.

References

1. Berhin N. B. Specifica mistectva (psihologichnij aspekt) / N. B. Berhin M. : - Nauka, 1984. – 218 s.
2. Vygotskij L. S. Psihologija iskusstva / L. S. Vygotskij [Pod red. M. T. Jaroshevskogo]. – M. : Pedagogika, 1987. – 530 s. 3. Gumenjuk T. K. Ponjattja «cilisnosti» u refleksiï postmodernizmu (zhittja tekstu pislja smerti avtora) / T. K. Gumenjuk // Aktual'ni problemi istorii, teorii ta praktiki hudozhn'oï kul'turi: Zb. Nauk. prac'. Vipusk NIH. – K. : Milenium, 2007. – S. 9. 4. Kagan M. S. Mir obwenija: Problema mezhspektnykh otnoshenij / M. S. Kagan– M. : Nauka, 1988. – 247 s. 5. Lomov B. F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologi / B. F. Lomov – M. : Nauka, 1984. – 312 s. 6. Mjasiwev V. N. Struktura lichnosti. Teksty / V. N. Mjasiwev– M. : Nauka, 1982. – 336 s
7. Jasvin V. A. Osobennosti lichnostnogo otnoshenija k prirode v podrostkovom i junosheskom vozdaste / V. A. Jasvin // Voprosy psihologi. – 1995. – № 4. – S. 19 – 28.

Левченко В.В. Влияние художественных эмоций на личностное отношение к природе

В статье рассматриваются основные подходы к определению личностного отношения к природе. Исследование раскрывает возможности развития личностного отношения к природе эстетическими средствами. Рассмотрено соотношение между обыденной и художественной эмоцией, обнаружены их возрастные особенности. Установлена взаимосвязь между эмоциональными характеристиками среды и поведением человека. Доказано значение эстетического опыта в моделировании отношения человека к среде. Источников – 7. Ключевые слова: личностное отношение, восприятие природы, художественная эмоция, среда, эстетический опыт, эстетические объекты, моделирование отношений.

Levchenko V. V. The influence of emotions on personal artistic relationship to nature

In the article the basic going is examined near determination of personality attitude toward nature. Research exposes possibilities of development of personality attitude toward nature by aesthetic facilities. A betweenness is considered by an ordinary and artistic emotion and found out their age-dependent features. Intercommunication between emotional descriptions of environment is set the conduct of man. The value of aesthetic experience is well-proven in the design of relation of man to the environment. Sources - 7. Key words: personality relation,

perception of nature, artistic emotion, environment, aesthetic experience, aesthetic objects, design of relations.

Левченко Вікторія Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Рецензент: Скребець В.О., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри екологічної психології та психокорекції Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.